

18565

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
UPPSALA

Landsmålsarkivet

Estland

Vippal

Engblom, Ann. 1947

Svar på ULMA:s fråga. M. 81 Matlagning.

På dialekt.

32 bl. 40 44.16c

7/2 57

Svar på ULMA:s specialfr. 13

1 " "

Skyddskopierad 8/7-93 33 bl. 4c

Gmg med Beng 23. 5. 47.

Tomas mässtodgen var korvöra-
dag för julens och nyårets behov.

Vippal 185-63, pkt 77 (4:0)

Anu Engblom

Tue S:t Martin (Sant-Martin) bruk
de man giva korv.

Vippal 18565 pkt 77 (40)

Ann Engblom.

Mellan Nickel och Sant Mart'n blev
korna "fasta", dvs sin. Gott var det,
om man fick ny mjölk till Kvinnmässan,
det brukade mest gå till Matsmässan
och Vårfontiden (Väffertin), innan
nya mjölken kom.

Vippan 18565, plit 87 (410)

Anu Engblom.

L. M. A. frågelista No 81

1. Åhi till mätgjörning att talskfölke! Laga
gar mat, köker mat.

2. Köker väleng - he var allt välengar: Pitt-
väleng, mök väleng o fiskväleng - soppa var:
ut bärke. Soppa hee taer fer iist-örd. Eute här
allt suppid: likasup, piimasup, kalasup - som nypas
svenske mä sin välenga.

3. Ein bästa mat (läcker mat) hit moiasmat - opa
ista "maistvit".

4. Dawa (fördärrad) mat, solk, ^{sörp ~ surp} sörp - äsare mat
(för lite kokad), sveid, vederbränd, o ettrast (virk)
oduglen merk.

5. Var nö tofe gårdar Kän kön, hustru o hime.
na ät bästa som ävasfölke. Till Bi härit ja
ite min lövstin söt skilnad milla: hüsfolke o
tjänstfolke - o tjänstfolke stä - höldert.

6. Åa se er ja öterst deiln, föda, som ve iter.

6. Mjöf till bré, gräm till Pråkamat, är as sē.
 7. Fiska o Rite blei salta. Fisk äterst sävöl
 Präka o steikt som rå. Gamlestids folke ät alder sin
 munfull Ritt förrän he vār torcka o Präka-äkä-
 Ra, vār he rött.

8. Präkamät - ^{suba-mät} süpamät, sädest ätt välinga. Omitt
 vār süpamät: väling helder mökk, sä äterst he
 torramät: bré mä fisk... ite gamlestin varitt
 jödfänel (potatis) helder.

9. Präk greit (gröt)! Ja Präkar väling. Grita
 här Präkast uve, grita här ^{boza} bara. Välingen, är
 göle Präka.

10. Gringreits - Präkning tar tid: grine Präkasitt
 snart ^{snat} ^{brout} brout - he vill stå o ^{hövdas} hövdas (sjuda) qua ^{houts, hontest}
 Präka. Gringreitsn vill tilkef ^o rösa - han ^{svejs} svejs teles.

11. ——— [Prä 'uppkok' etc.]

12. Grita Präkas än, he durtar o potrar. He
 Präkas sä än he präser ite grita.

13 Ja bort skäme opa välings-grita! Ja här skäma
— he skämmas så vildt miike.

x 14 Mjölk basar-käll, spä Rite Rält ite grita!

15 Äpplena (potatisen) är nå Räkast-torn vill
stampas.

16 För steikt: äppler (potatis) o smitkäp^{ia}reiter (Käbot);
Prävar väritt meira ite brük; nå här torn
brükast miike förr som berjast meira äppler
väix. Opa kofena steikt fisk var Rändis-mat.

17 Panna nå var skänd ärand ite gameftin.
Tänker o träser, an ite min bändömen väritt
meira som två pann opa Vippal strände: Till
Ogel & Back, näst mäbrän. Johan Palmkron o
till Triver Ri. Bora snärt nå kom pannana
till torn ite all heimana. Fäst var fisken
som blei bräda opa panna, o mä tin hitta
o Rite vägen till o opa panna brädas.

x 18 Greitn är vederbänd-starkan sveidan smäk.

smithäp-
smikag-

bräd brädar -
(kast d)

sveidan

Biskriues.

19

Tom, som hæv "småføbar" (bin), hæv set; ana fólke mátt leva uta set. Þú hæv till Þois- ma, næst máster Lisa o þill Þans, "småføbar"

Túse fíkktest he hævings-öl, o hævings-vín. Dæd þrúka hævnt eit "saker-hú", tá han var átt stán. Þe heit "raffinæd" o var om eit líspund tang. Næ hæv ve saker. heim, þora, itt fíck ve Káimdaa en Kofi. Þe var þora má hólgaða, sondaismoren som he gævdest Kofi. Om nætt eifólke (slitting) trúf þa Rama opa árváðæm, Káimátt vildest gæva Kofi, sá fíck allman. Þá mikke sakerhúve Kásta- veititt ja.

Tá he bruggdest, sá tædest he "steinvört", som blændast ite þe, átt he blei setare átt Þunafólke. Mánne sketitt om set-öl, hævst "háka smávarre ite húve".

(utan humle)
ren-vört (med humle).

21

20

Ve, som levd nær sjón hævitt hæv salt-Þnan- þa þáttett Þrimma-Þric 1855-6. Næ hæv he vare værré opp ite lænde. Minns átt eiste Rom Þe.

20 rand sē-säckka opa wagem o hlean o wild bet mēt salt. Ländlöus bastaman gjöf bet: brē mēt fiskem.

Fā föfke berjā gjära meira äpler neder, sē hlei äpfer uwe eie tarven. Tom wjot äplena li-
lest ite säckjan o ferdest ite lihlan } stäckt } fisketät. (Bida)

Sā passast he opa wädra. Wā wädra brē, sē wā bätin till Roelin ite Finnlande. Tom rät tiket (ofta) fere, än äpelsäckka kom mē salt bälka. Väritt nā ^{löwa} löwa ^{häm} hämt ^{sält} salt ita tull o he wā "Montabamt", som riss strändwachte sē gönd wild fā fast... Käim ēr Rökare mänske - - - Mangan man fick brē fere salte.

~ hämt [brä]

Till Pi wā rit druja (svarvad)trä-fät Rän-ite salte hlei smät ^{bröd} bröd mē ein letan, ävellangan o lile "Saltstein" heit han. Smör, salte o salte, som opa ita bāde leitest, hlei ^{bröd} bröd smät. Fitt o fisk saltast mē graft salt. Salt-holken, ein fisk-tunn, ita bākom än ite nārka.

bro bröer bröed
=λ
bröed

21

Alder vägd helder mjöd ve salte som hfei late opa fiska helder Rite. Ibe hfei geve så mike salt, än ^[ve] Rund våra drist, änitt Rite gick spilla-sürt o ruttnas. Ve väritt rädd fere salte.

bet? Syn m ruttat

Läkran gjödest så: vatne värmdert så länge än he fick Rökas näan minut; så tödest grita helder Keln neder as eilu o heldert salte ite Rökand vatne - rödest ^{rodest} milla opa gütbotne ite salte än he skull snärare smältas. Först, ta läkran vär heilt svälst o Rälidan, leitest han opa Rite.

2 = 41

219

22

Itäritt hörd anät säis som "unveblere" mat.

23

[Handligen kart.]

24

Ve häv stäran sjöt ämmars Kehl - Kehl vär as Kopar. Rehlar är små o stör. Träkla be-re snärare Rökas som grita. Träklns fätan är as jën(jäm). Tänker, än all Röklas fäta är as jën. Fätan vär fastan ite Rehlöra o gäv opp

24 0 neder. Leitest Kehln uve eiln, si hängd han
mä fätan opa Kähringa-eildringa. Möörbräm
Johan haw Profikehln ä as Papar.

25 Visst wär wär grütana all malmgrütan, till
0 mä fätagrütan, till häng opa ringkröken.

'gjut, järn'

Grütan wär mang: lilgrita, Profigrita 0-4 liter,
emmasgrita, tvåem-grita 0 brugg-grita som tö
mät eithundra (100) stöp. Fätan-fattan.

Först niare tin hämta emaljira pottan 0 grütan

1 Till Ri stö ^[h. flösta] grütana näst rian ite stuwkämarn,
bara lilgrita 0 emmasgrita wär näst stuw 0
stö mest opa plita (spisen).

Efter stugbygget
1901.

26 Ökänd ord: 'kadd'.

27 Vē haw gritkransin. då störan kranin will
dest gjära, så wiktet he först as wngt trē hōp (2, 3)
tvā, trē ring, som mä stranna hōlm ringlast om
0 gritkransin wär gölen.

28 Mä kräfla rödest grütan, mä hliwe wälengen.

29

De var två (2) kläs nipplar ite bruk. De små, torr gränkaistor höpbande nipplarn var mest till grüt vaskning. Väre, ta träbarken var löusan, bruka vallpojka skapa små greinat fjätkkaistor som tom gjöd till nipplar. Först gjöd tom en hank.

vispel vispeg

visp till vaden.

Hanken håldest egg o skapa kaista stack tom kors genom egg-hanken om 36-42 kaist. Så klemdest kaista häp. Hankens nra sida blei milla kaistas grövända o äa sida milla kaista. Nu veititt ja säi kavis än hanken kom om kaista. Om hanken vare för gjödan - skula han itt gae uve kaista - visst blei han gjöd om kaista.

= skul han it ha gae

= ha

30

Gleive haier sävöl ut fate som ut grita.

31

De heitt greitnsija. Vist baket aister "judrunni".

32

Fränderitt, häritt hörd öde: 'helster'.

Med 2 lösnar sig i uti 33

33

Oss rosteritt jämför mä folk som här vare fritt. Vär ti till femita (10-15) är öjra riggen ätt tom gamel, sä var tom hävarasfolk. ägnat brö o saltän fisk

33 mä Marpa ite säcken o sirt dricke, kamske häggket
 opa Røpe, ite flaska som bandest köp mä säcken -
 ta opa riggen o marsch ätt hös-sida, än till sofsta-
 (sol uppgängen) tin nära tär, som ärra her. Bönfölke
 mä itt visst, kä ärand panna vär-brükast hinar opa
 ällarn helder änge helder opa jän, utom tom, som
 just tjända opa höema.

Ture narv skuld sökastitt opp Nojstetena ite Sve-
 rige som ite Petersburg... hata (nöden) trang. - -

Mirns, än till Tri äntä vär rumma, tjocka, gjute
 pann mä skaff. Tä narv gjöd Kämmyöls-Kätkar
 (plättar) ätt "tittana" så leit ho panna opa ein jening
 som hav tri (3) fot unde ä heit "pannfotus" o pannjens.

'nyfödda barn'

34. Nei: "brad-kniv".

Papper-säckar er tom olärd skrivare: här mä likla
 näsa, bora äntä här debringa flure ätt, te näsa.

i skuggan av nä-
 san' og i vind-
 skydd. (alleng
 tycker sig ha fört
 sitt frägelistans
 ut.)

G. Rå o kahvna mäta

35,36 Bärilt hörd talas om: [målagn utan eld.]

D. väling.

37 Bär två, ä helder e ^{e r d '8} g tafast brant, stakat
(kort) ut. Välingen blei o nämnd till süpamat.

38 Välingen var tunnare o gräna, som säpat ^e vtrn-
hörd säias. Välingen var som soR.

Torr, rå mjölklampor o klingor, sädest he, ite
välingen. Heit hesama o ite greitn.

Välingen här hinn opa.

39 Mjölkvälingar kökast mä; bora namme gävs
ett he som var till tjäckt ite välingen. Ex.
börnväling mä mjölk.

40 Som säga, gävs namme ett välingen ett he,
som var till tjockheit ite välingen o köka mä
Ritt: börnväling, ätterväling, kumkälsväling, sür-
Rälväling, ämelväling (potatis), grönväling o Rlimpe
väling. Torr, ta jödäppler väritt, helder var litt, ha
kökast väre o somartin grönvälingar: aa neklar,
kahlkäl o tistel, Räl, röv- o smikäl-bär. Tälfa gäm

40 (gudmor) Eva Pelman.

41. Värlinga är oppräkna stördeilmn ile 40 fråga. Sjän
Kamer mjötvälengen till.

42. Smulepsväleng, kängjöfväleng (då barnet döptes),
arvsväleng (efter begravning) o talfväleng.
E. Gröt.

43 Gröten heitt greit e Vippas, ova Kägeie gräit,
e Rikull gräit.

Visst alltid er greitn iten mä sovel. Främst
o först sove här vare mölke. Vår mölke
lite, sprödest henar mä vatn helder söttdricke
o sädest. ite brönn er mölke mör. Till ana
greit-sovel var däa. Däa gjödest aa grädd-
blönda sira mölke o saltast lite. Smör-däa
ite "greitona" var selda (sällan).

greit-sovel

du, dua, fz

Greitn skull vara så här (tjock, hård)
än kräkha stä änd (pippast) ite greitn, ta
hände bfei borttae från kräkha.

43

x

Om greitn träffa tjockare som brukast, så sädest he greitn så hädan, än kast genom

[te kån]

44

vägge. Vär greitn blöutare, tunnare - så värirt he greit - he vär i tjockan mjölväleng'

45

Itte gameltin vär visst inga ära veta mä greitkåkning som vatan, tänker o träer ja o.

"veta"

46

Härirt hörd tålas om boss- o barkgreitan. Mjölgreitn / häva kåkast aa äsilda mjöl, mä sådana e sticke. Sama gån vär ta o gringreitn Gringreit ha fæst tré (3) gang e äre: Jullöudan, Pårklöudan o Skiddova (Pings)-löudan.

[skull]

"dålig"

'missan'

'missan' konflikt

Värirt grüne tåletsama sådat som mjöl, ta mærgen måfa opa handstein. 12 = mjöl o gryn måste vara lika fulla av sådot, efter som allt matas för hand.

47

Flan tin - fere eithundra tjogafam är (125) till båka, vär äpbenas (potatisens) mitta ätt förne skänd. Fölke näkra inghända gjära mä tom: itt såte, itt riht o itt helder vöht o brukt tom. Nannas föräldre / gae från Rivra ätt Oglas, båkett

12

47 mormors bräms den, så hävitt bänna mila gå
bort från heima o River kin - bänna lockart
mä äplena - ite Oglas er andra äppla

Thän tin fichtitt våra täl om äpplgreit.

Mä vär bora mjölgritar as röa- o kranmjöl. Kan
håva vare o greitar as tatter (bavete) grün. River
äkra lavar tänk sä. Tär vär ja tatter-äkarn o
tattersvë. Täfars om tatter-greit holder välang - minns
itt ja.

48 Bän-greit kökast eindast ätt sonä bäner. Trei
ite först äre berjast he stickl gameffölks mäit ite
mun ätt he libl.

Tä den (döden) häv ärand e heima o ferd näan
bort, så gjädert träsalcken (Kistan) heim. Ätt männe
som gjöd träsalcken ha kökast grüngreit o heit
"dërgreit" (döds gröt).

F. Palt.

49 Tänker äin palt uta blö är mätn som ve

49 sa ypirak. ätt.

50 För, må Tom itt hån annat till låta ite ypiraken
 annat som fisk. Piraken gjödest as rurbres-deien.

Deien Rørefast opa baka-bøde üt, till giss, eit tri (3) em
 tjockheit, o fiska lægdest tätt opa deien; så nullast
 deien hōp, så än fiska blei ite brē. Piraken brast
 sällskap må brēna. Piraken wår mat fore se - sūrt dric-
 ke till sovel. Så wår för -

J. Pannkaka.

51 Trōka, Rökana heit e rippaf matn. För e tin
 wåritt annat Rökmyöl som Rønnyöl. Rønnyöls Rökana
 småkast må gö, om bora wår ägger o mölk, Røn ite
 bländ myöl, o smör, Røn må baka Rökana. Helder
 wår he bändömens o andömens gö aptitn, som gær
 han gö. smaken. Hår wår förr namd, än tā mann
 gjöf ätt "bi-titta" Rökav Røn ite granngærn helder när
 hlakte, ein lihla mänske till, så ferdest ätt mann-mör-
 bättra mestfullar, än få meira mölk ätt lih) tā gjödest o

51 Ett heimgöfne Kökar. Äles tädert itt Kökgjörning fer.
The mött vära nö fötet till gjara opa löusan vild.

52 Ja ja vär rät likla, kökast (gräddast) Kökana ite
sonält smör opa panna. Blei ja itere, sä berja
ve smält ^{ferd} feit (fett) till sjöly ätt smöre.

Kökana vändast mä ködknir opa panna.
Urepannas Köka vild Kastar om - Knir blei star
Kotan mä vändning.

53 Itte förrgar ten vär äindast Krämyöls-Kökar.

H. Geyra.

54 Nära mä bortghemd öd. Meira mä marr
o smoj som mä sanning hördert he örd. Äles
vär he allt välingar, som sädest o sünamät
ätt. Skarft (härft) torkast brö som bitast ite möl,
Re, blestas ^{blout} blöüt - sä ve upati ätt.

55 Sünamät heit allt som vär tennt, sävöly
möfke som all välinga, Köka mä Pitt helder
möll.

56 Vålengstunn så ve. f2

"Gjær me mjølkbocker - gjær me klumpar o da ite vålengen?" brukka bænena milla fræg.

Førtins klumpa var nå enkelt gjød; blåndast mjøse ite svasa vålengstunt helder ite mjølk, om var mjølk; o om var æggen, så leitest o ægg ite. Klumpdeien gjødest så tjockan, ån tom høldest kløkk ite vålengen.

57 "Ic var ein gøan våleng." - "Skula vare skam hømt tølun våleng opa bøde." - "Våleng-en som sofk" - "laghen svinnmät."

58 Veit inghønda sai - [Beornfang' etc.]

59 Hær unde punkt 40 opprækna størstdeilm soppar, tærfere ån all soppar heit næst oss våleng. Tilllegg er ein fisk o lim-vålenga-sappa.

60 Virst var svenske ite estland, fæte opa mæt o ån fætjare opa ård o nammner. Hær gve åkt opa ån majoriteten glædjas, fæ minoriteten minskar... glæde, f2a

I. Förut ej omnämnda maträtter.

61 Som för vår ingat saker, så ätst bäre tofes som tom här växt-vä.

Itte angdömmen säs ja ing bärmätar vintertin. Om nås smtänksamma mänske här näka läta rörentärs-Blackar ite ein toma Kist-ke sin allt. Ve här all bäre langt bort.

'stor, hög kista'

62 Bönunama vär känd allt från gamm^ttin.

Toggan tjockan mät av böunor härutt ja sit. Täfäst, än för e tin ha itest ite störvika-Blävika, dimmehvika o Bä vika fere Täske är Kund,heit, ha itest ite saltvate Roka böunor, o ing är mätar, som fast-mät. Tere sanningen reititt ja stä.

7p: alla tre namnen

Må vär för, o all sin tin, o som nu förtin är, än mätin här två quinde Bä huse här gjäras till smät o Bä gjäraska: näker gjära.

Böunvälengen smäkast brä, likaom vär han Roka mä hitt helder mä mjölk.

63

Lötast o dirast ättre sädest nu, än våra grä-
grän ättre. Somer sä grä-ätter, somer grän^eätter

Just så. Lötter eit Rfē med taldenken, mä mä
vann ättre^{opa} Rfē o sä näddest smät sakta ite tald
erken, heil o rumm ättre herja uiddras bart so
Rfē, mea smät^eite o anar sköp Rfē opa Rfē.

Öngfölkke mä göan mätlust o mun fullam mä
tänder ät ein nävafull vä ättre helder fönnar
till "milla mäs. Pröva Rfē nä, kävis steina ättre o
bönnana smälkast, bara opa mäthäde kemitt töse.

64

Gräl - huvekäf (withal) är växt allt från. gameh-
tin. Mun bere vatnas ta ja tänker opa mittens Käf-
mäta... tom är itert o ska gätmas - -

Rfē?

Gräidkäf: Vän Käfhuve stönt, sä Rfē he till
fiors (14) skure, mindre till hafus (12). Gräfn Käfkast
ite salta vatn blöutan, läggest Rordvis (warvis)
ite ein trähokk o stridest lite Rēm milla Käim
Rörda, leitest rein väkäfblär opa urjast Rörda o

khed-koh
[<deljym.]
17375:51

x

x x

x

64 ut lock oga nā Kāsbāna, oga lake liitst tingkla
 — ein stein. Berja Kālm bli lita sūran, berjst han
 ita mā brē o som salat.

*PK!

Först var bora hacka sūrKāf. Māshuvena
 blei ringgjöd från allt areint, skändest mā knio
 Kālm hart om stränken, ite ein sō o kom sōan
 fullan, [i] kom Rāissgjöd Kālmne ite sōan. Kālm
 hackast ite sōan så småan, som man vild
 han. Var han nō småan, så hälldest han ite
 Kāsbāre. Somel stampa mā stora kā-nai, Mutt
 Kālm tätt fast o mätt bārett lāta Kālt vātr, oga
 Kālm, än han itt fick spillā gō.

stränge

Booker! 17375:51

"spilled?"
"uttnat"

Ja Kasta lite salt ite Kāim saspullen ite Kāre,
 o så knoda Kālm, sålänge än Kālm e Kāre var itt
 frōs. Jo ja Kāf ite nāvan, så droppa bora Kāsbāste.
 Farvatt lāta ein droppan vātr oga Kālm. Fārs sāi
 än Kālm var gōan. Var Kāre fillt, blei gjöd som mā
 RseidKālm: först rein Kāsbālar, så lock o tingkla. Lake

64 opa Kålm - itt opa Käre - o tinghla, ein störe stein, som
 går lyft opa loka. (he giver lyft 'man måste ta i ordentligt')

Gamelstens fölke råkaritt må ana gjöra as
 Kålm som Rök till väling - Kanske än o
 Rfeidkål.

65 Hvaritt sitt väras rōar till fölke-fēda. Nå er
 ite äldre tider brukast rōar, he sōier namnena:
 rōlānds-skōn ite Skeipa o rōlānds-āsū ite Siv-
 na. Smikrogröte (kålrot) här tar rōas platin
 fere mitt minne.

66 Gamelfölke råkaritt må smikrogröte anst gjö-
 ra som Rök o steik må skafe opa. Bitast o
 ite välinga, såvoh Kittvälinga som mökkrälinga.

Må sūrangrād d opa, vär nästan han bäst
 rōtvälingen. Sagutt som ite all välinga leitest he
 grūn; om itt grūn, så ein närafull Rāmmjöl.

Åles heit välingen 'skūran rōtväling'. All rōt.
 välingas tjocktrite vär mest äpel-(potatis)-tjocka.

'tunn'

[rör]

67) Så ja var lihla, o än ity ton-ärena, var än
 äpelskärning skome till rötta. Ökra var deila till
 små mjö (smal) teigar. Bora två (2) är unde se-
 först är rög, ana är soman unde kån, tre (3)
 är träss o till Karevallo gölje ända till Lars,
 10 aug. Så gjödest raa-saad o leitest äkarn fast.

Äpfema sattet spa högst äsa, som gick ge-
 nom äkarn, in milla kånne o grannas teiga.
 Skarv helder äder klappitt när tom. För skull
 tom väx bland små o tistel. Träffa än vara
 torran somar spa Repe - så var hösten äpfema
 små o genomväxt. Först om 1887-90 kom äpfel-
 riktning spa rötan väg.

Så äpfel än var lite, var äpfelskräpning bane-
 nas äna. Käim bane fick sin tchäfte (fällkniv)
 knin, o så berja skräpkämpning (tävlingen), Käim
 som lider (hinney) mest skräp. Skräpa som nu skän-
 has varit löva.

Vårnamn!

17375:52

67. Vår kaka äskåfa äppler till mältes-mät, så
 gävddest itt ätt mindre bänena Kniv, ämitt sör se.
 Tom store gjöf aa fjörkeport skåfa-Knivar, om
 tom itt villd skåfa må finglana

Prä äplena blei alltid rinnvaska pure skåfas,
 från mulde. Häritt helder hörd ingat annat
 namn ätt skafena som äpelskafena, vär he nu
 rä, steikt helder Kåka skafur.

Storan var skillnan milla äppl-blänansort.

† 1/4 Eit hä vä smälte, mjölat o mer, ana blä^uäter
 seig o vatat o möthjöt.

Vår äpelsgrit o äpplvälgar, bora ingan än
 mät häv bänam, som äplena ite vatu bläuthäka
 må grin helder lite Kämjöh o äplena stampast
 så smät som må stampu Knud fä, gjödest må
 mölk tunnare, än han vär jämnar som ein
 mjölvälg, han välgan gärddest mang nam ätt:
 äpplmjölvälg, bomullstunn o sjölmengrann.

fin som Hjälm
 = hvit som oxens turr
 (= ester)

J. Rötterat.

68 Gräka Ritt. Värlengen var mestla^o feitan o starkan.

69 Brivand Ritt, angbrivand Ritt, fär-Ritt, sventritt o Kalvrutt. Geiter o bockar höldest itt, fere illgjärning o träskäifaning, som geitre gjöd stora skada.

Man tror, är gammeltius fölkre itt at Kalvrutt.

La seint som (1904) eittusand niuhundra o sju öttit Prickullboa Kalvrutt. Heinsu o föba svakna. O ite Vippas var samavis, ing föbar helder hins ätest.

Karitt hörd annat säias som Rittbitan o Rittsticke.

Att seigt Ritt sädest: seigt som v...^{varg-krit}...

70 Om/ så mä eindart levra o fetre. Värme (som men) ha o saltast o Rökast ite välenga. Sjärt o langväleng här ja o ite. Sjöbakite, vare ein maiaasmät (läckermät). Johan Bekman från Gräs^o järn/ bhve så tjockan o rannan as sjöbakitt-ita, är han ha vira rulldras neder as bestalävan.

= 2, eller hörs o vilofägel äts.

71 Om stäva möttar visstitt gamestins följke
inghända. Eindart Kunskausen var välingkask.

Eindart till hölgar kaskast Pitt. Veta Kärite
Kite kaskast kfi seinare till väling kaska.
Fär-huvema saltast som ana Kite o kaskast ita väling.

72 Vatne, Kärite Pitt kaskast, fickitt anst namn
som Pittkask-veta, (Pittkask-tunn) o kaskast till
väling.

9. 16. 17?

p. 72.

Sk. Flask.

73 Mest heit he: svinkitt. Fläskken unde skin- (mask) (äo ntr)
ne-späke. "He var voh göda vinn-späke, var
rilt tvärhänd tjockt." Sprickast baa töfena. "Flö-
ke var så tjockt o starkt, än Kunditt ita he." Sädert.

74 Feitträndar ite Kite hilder Riträndar ite
fläskken heit ^{e a} genomvint Pitt.

75 Så panna var Riff, så bejast o gjöra mot
tär opra. Först mata var: värmd grettar o värmd
äppler.

76 Måten som kökast aa grin mä svinkitt sv
vi gringreit att.

L. Mat an hackat kött och inälver.

77 Skovhåns tarvast mä korv-gjæraning. Till A
Måten brukast gjæra korv. Tommasårdaen var
var korvgjæraden till gule o niäre.

me:

Korv stickana gjædest aa tovt fjærke-trä, lj-
kast aa fjærke-park. He sjæne som vild gjæra stu-
pan, -lika om, var^{ke} Runasjæn holder mansjæn,
så gjöd he, om bora stickana död mögel ite korv-
ända. Itte fär brukast (nätmage) brukast mest oss
o låta korvmät ite, så så ve "pollana" att tovt.

"boll", bpl

Ingan köttkorv har ja ite bin sitt. Skovs-åranda
var grüne. Kökast hädan gringreit kanite leitest:
smät-skuren fläsk, skåsa o smät-skure sjerfer (gullb),
länbars-blå (lagerblad), lite pipar o murts (vitpippar) o
sin salt-deiln. Förmä var korvmäten gölen. Först
opa seinare tin berjast o fläsk låta ite korvmäten.

78

innan-
-hållvakt

-hållvakt, nr

Grönsöfke åt itt silt, itt helder gjödest silt. Om
tomt nämndest Kåh Briand ^hinna-hållvakt ^xfärskt, så
heit he silt.

Till Pi gjödest o ätest silt nei ite min bändömen.
O anaföfke börja litiganga kamma bökett.

Silt gjödest so allhårs färskt Kitt. Först silta gäv-
Kåpven, om än var lite flack mä till läta. Först
"Kappatart" silta. Klappatning gick tåfer. Leitest Ki-
te mä Kallvatten opa eiln o leitest gäv Kåhå, skun-
mast wöf, o ett två trü (2-3) minüts Kåhåssing heldest
he vatten bort so Rite. Skite leitest mä mit vatten, opa
eiln o Kåhåst blöret. Vår Rite Kåhåst blei he ut-tas ut
grita, Knökana (benen) ut-plöcka o smätt skure helder
hacka, leitest mit ite grita, saltast o vürtast mä läger
blå, sijel (lök), pipar o murts (vitgröppar) o fick än Kåh
Kåh. Bfei heist ite fater (skålar) o leitest opa
svöfure, Kåldare ännu Kåhå. Bfei o läte vürtsema
(Pryddömen) omä Rite välkåre Kåhå, så tarvättitt bökett
26
lämna RSK.

79 Skänd äg. o skänd mät. [Pölsa.]

80 Hackhä var nå, bora hei itt annat hacka tar ite som får^o/bestaps-feit, ta he vildest taq till ljusen. Itte hōan mätt ire vāra fram- Rmān passu itt ite hōan. Om eit bān hei narra o trita as tum ar bānena, så fråga äldre folk: "Om hō, helder han, till hackmät ätt ider?" Sa mikk veit ja om hackmät.

81-82 [ätliga inläv.]

No. Mat av blod.

83 Fjöringar Räckedeien gjödest as hōa sona spf^edest mā mölk helder vata, än få meira Räckar, råamjöl, feit (ister) o salt. Deien gjödest se hōd^ean som bresdeien. Breidest råamjöl opa bākar^x bāde, o Räckan ältast till ein lagan o jāmman rummar null som skiftast^x-sködest^x till Räckar. Räckan bfei ävelbangan o rummar o tricketest lite flatan. Släckja sticketest ite om o

83 om reisa o Kåkast ite vatn o ite surkålsvä.
Lungen o blei iten mä välengs-Rite. Bäst
småkast han Ræcken som Kåkast ite Kåvå-
lengen o välengen vär o småkflare som Tomar
Kåsvälenga.

84 Gameltin leit ingan blö ite Korven-ko Kun-
sta hämta miare tin.

85 [~~Anna~~ blodmat.]

N. Mottätter, i vilka fett elle flott ingick m.

x 86 He tjock fettlägre ite svines innahälde heit
"svinflöma". Flöma nullast för e ten-tä ingot
vagezsmörelst vär ite bödana (affären)-höjn o
hångdest ^aopp, unda rättar o Rattar, till vagez-
smörelst. Först ta vagezsmörja ficktest Röp ber-
jast he ita flöma. Greivana Rökka ve mest
till sän. Veititt Ravis anafälke gjäd mä tom.

87 Förutins fölke häv inganda anat till
damp sitt bré ite, som salt o fisk-låkan.

88 Om vintern var möjlig - så kanske lite salt ite
gräddläggda süra möjlig till den, o he var allt.

För Hei Kuddana mulla Mickel o Scharten
fast o nia möjlig - var gott om ficket mä Raim-
missa, kröka mest gån till Mathemes o Veffertin

4-5? Hä mī möjlig Kom. Södost: Thudda möjlig ut min: Berjant
meira äppler väx, så fick svältn tappas.

'efter det foder hon
fär'
17375:53

Till Kald Råka äpplena berjant fast Rök Kittlaka.
Steite Hei läte ite torr grita än feite smältast ut.

50/leitest vatn o Kittlaka ^{-e} ^{-an [i st för]} fere salt. Skäftest så
mike Rännjöf ite än doppa haka-fastna-om
äppl.

f2

88 Om var till läta smälta feit copra brē,
så heit he: brē mä feit.

89 Som vårt lände var förr fätet från osker,
så var he fätet o från sirap.

O. Förut ej behandlade slag av doppvatten.

90

91 Som förr en säga: förr varitt är doppnar som fisk-lakan, grädd- o mjölkbländningen, må lite salt ite, till dän, till dopp greiter o äppl ite. Hög-lördar o sälla månar ändran lördar leitest he smör ite "greitona" till dopp greiter ite.

J. Mat av sill.

92. Strängen pit (fiska) ve sjöle (sjölar) o var alltid opa både, om må var är matar. Var män som ät fisk till greiter. Strängen var maiasmät (fäcker-mat). Minns är död hämta två gang heila tunna "presslingar" som skull vara Hollands kilor (varsbukt), som nu sjär, ite Sverige, Kallas ansjovis. Gamelfötke visstitt om kilor-pite. Tom har ing kiloräter. Kon o vara, än var ingan kilo-fisk ite sjöen. Trän iittusand niuhundra o tjue (1920) till iittusand niuhundra tretti (1930) var kilopite o fänge som stest o bist e Estand. ^{gulang} var tungan tid heilt toppast. Nu 1942-43 ärena träffast åter fö prøv it när gang.

pid - er, pit, pit

93

Kan säi, än mest hei saltan säan fisk ite. Stig
fisker fick. nä kökar, stökas o brädas, mä feit o
mä smör. Salt fisken hei nä o steikt o kaka opa
panna ite feitata veta.

Q. Mat av ägg.

94

Står e tin här nä kökast äggmät as följ-
ägg. Ägg-gafa kleftest ite grita; bländast mä trå
spån (skedem) gafa vof obfänd, häldest söta^emölk
o ite grita, bländast mä spån ägge o mölke
jämt höje o kökast sålänge, än ägge gick höje
till Rhimpar. Måten heitt äggmät.

Till färke kökast hönägger o gödest äggena
så brakat som rund fär: he bandest sijelshaker
ite ein kläslappa om ägge, eit färg-Räm o bländ
skalena, o lappren bandest om ägge. Fäsk-äggena
färgast o mä lachfärgar: rö, blå o grön, så
som Raim man wild. Einfärgat äggena gras
vörast mä ^egevarns o ²⁸färens initialer, mä Ross, ankon,
kiarta m. m.

Fr. Kryddor.

95 Krydda, kryder hördast seldas - he heitt mest:
 -^g murtis:

96 * Kremen var eindast smakk-ämne ätt gammeltids fölke. Lind o skam till säi, men ärar sanningen, sä veititt ja, på kremen heita opa Rikis, Laven!!! Turks pipar o mafeter var förtids fölkes medicin. Pyron o mafeteru heitert ite pätelu (flask), som fulldest mä vin. Hvar he stac två, tre (2-3) vika, sä tädert he ite o smärdert opa; he var bät mest all sjukdoma.

97-98 Gammeltids fölke känditt änder pipar som skrid-pipar, = turks-pipar. Senapen var mü ^{senapen ~ sen-} äm ite anang heim skänd.

Om mat.

Öde "Kroppaker" var öhd, o skänd af ite
estland. Fölke här lända aa eiste mitt öf ätt
matn-pirak. Piraken kaka ve alder. Piraken
bäckast ite baka-ön i sälshop mä brö-brod.

Häritt hed o itt helder sitt piraks-Räkning.
Mest var he nö fisk-pirak som gjödest, be-
na gjödest o aa anat, o till ana var surkäl.
Skärdert torra (rökt) fläsk till små, små bi-
tar o blandast mä köfn, saltast o lite.

Piraks-deien var wänle brös-(bröds)-deien.
Deien blei opa baka-bäde mangla jämt ut. Blä
he fisk-(steämning)-pirak, så läggdest strängja (fis-
ken) opa deien o sullast häp så än ingstal blei
fisken bärän-ötäckt. Ja bröna (bröden) gick ite
ön, så matt o piraken mä.

Öe pirak^m eist öf-tazitt ja sai

Landsmålsarkivets specialfråga 13.

I det följande efterfrågas alla sådana maträtter, som tillagas av en deg av mjöl, potatis eller dylikt, vilken deg, formas i stycken likt bullar eller rullar och kokas i vatten (eller mjölk, vassla o. dyl.), sedan i varje bulle inlagts ett inkräm av fisk eller fläsk eller ister eller kött eller annat sovel.

Frågorna gälla maträtternas förekomst hos bygdens folk (allmoggen i Eder ort) under 1880-talet.

a) Hur benämndes rätten? Exempel: strömmingsklubb, sillklubb, kroppkakor, fetpalt, kropper (krapar), "krappegröt" (på "krappe-tisdag")

b) Varav gjordes degen? Beskriv beredningen och hur degen delades upp i lämpliga stycken.

c) Varav bestod inkrämet? Hur inlades detta, och hur tillformades därefter bullen eller rullen för kokningen?

d) Vari kokades bullarna (i vatten tillsatt med salt, vassla, mjölk etc.)? Andra kryddor för kokvattnet än salt?

e) Gjorde man någon sås till denna rätt? Åt man smält smör eller lingon eller något annat till?

f) Har det varit bruk att äta denna rätt på någon särskild veckodag eller vid särskilda arbeten (slätter, skörd etc.) eller vid vissa kalas, högtider, helger?

Några exempel: Kroppkakorna tillredas av riven rå potatis, varifrån det under rivningen uppkomna vattnet avhållts, och så inblandas några kokta, rivna potatisar. Däri saltas och iröres nu kornmjöl, så att degen blir så tjock, att den kan hanteras. Man formar degen i handen som en skål, och däri läggs sönderskuret salt fläsk och torikat fårkött sammanblandat med peppar och, om årstiden så tillstädjer, gräslök. Degen lägges så samman över fettet, och kroppkakan formas i handen till en något flat, rätt stor bulle. Kroppkakorna kokas i vatten. Det händer att man i stället för fläsk och kött lägger i sill eller ål sönderskuren i bitar. - Sillstockar tillredas så: av mjöl och vatten göres en deg, varav bakas små, något tjocka kakor. På var och en av dessa kakor lägges en sill, vilken sedan väl inlindas i kakan, så att intet annat synes än degen. Därefter lägges kakan, som nu liknar en kort och tjock korv i en gryta med vatten för att kokas. - Barkkams (nödårsmat) gjordes av en deg av barkmjöl, vari en hel salt strömming inbakades. - Vid fredagsnatt (spinnkalas) åt man en rätt, gjord av en mjöldeg i vilken man tydlät in strömming, varefter det hela kokats.

Uppgiv vilken ort (socken och by) som avsetts vid frågornas besvarande. Uppgiv ålder och födelseort (socken och by) för de personer, som lämnat uppgifterna!

Förkom kokning av lamnhuvuden? (som läckerhet?)
(vid särskild tid på året?)

Förkom kokning av torskhuuden (el liken)
med fyllning av degblandning?